

HAKEM SÖZLEŞMESİ VE HAKEM YARGILAMASI

İnci BİÇKİN*

1. Giriş

Tarafların aralarında çıkmış veya çıkabilecek bir anlaşmazlığın hallini bir veya birkaç kişiye bırakmalarına ve anlaşmazlığın onlar tarafından karara bağlanmasına tahkim¹ denilmekte olup, esas bakımından uyuşmazlığın tarafları arasında objektif tahkim ehliyetine uygun olarak uyuşmazlıkların hakem kararıyla sonuçlandırılması amacını taşıyan milli ve milletlerarası nitelikteki sözleşmeler tahkim sözleşmesidir.² Tahkim sözleşmesi ile hakem sözleşmesi arasındaki farkın açıkça ortaya konması ve kurumların birbirine karıştırılmaması³ için hakem sözleşmesi ve hakemler hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

A. Hakem Sözleşmesi

Tahkim sözleşmesi ile hakeme götürülen ihtilaf ile taraflar ile hakem veya hakemler arasında zımnî bir sözleşme meydana gelir. Meydana gelen bu sözleşmeye, hakem sözleşmesi denir.⁴ Bu şekilde taraflar ile

* Yargıtay Tetkik Hakimi.

¹ Kalpsüz, İnşaat Sözleşmeleri'nde Tahkimin Genel Esasları, s. 341.

² Taşkın, s. 8.

³ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 28.01.1994 tarihinde verdiği 4/1 nolu kararında: "Bilindiği üzere gerçek veya tüzel kişilerin kamu düzenine ilişkin olmayan ve fakat doğmuş veya doğacak olan hukuki uyuşmazlıkların çözümünü, hakem veya hakemlere bıraktıkları sözleşmeye hakem veya tahkim sözleşmesi adı verilir" şeklinde belirtilmiştir. Bu şekilde tahkim sözleşmesi ile hakem sözleşmesini aynı anlamda tanımlanması doğru değildir.

⁴ Balcı, s. 146.

hakemler arasında bir özel hukuk ilişkisi doğar ve bu da bir vekalet akdine dayanır.⁵

Şu halde hakem sözleşmesini, tahkim sözleşmesinin taraflarıyla, hakem veya hakemler arasında yapılan, taraflar arasındaki hak ve yükümlülük gibi usule ve maddi hukuka ilişkin hukuki ilişkilerin, özel hukuk hükümleri ve usul hukuku hükümleri dikkate alınarak düzenlendiği bir sözleşme olarak tanımlamak mümkündür.⁶ Bu sözleşmede, hakem yargılamasının esas ve usulleri belirlenir.⁷

Hakem sözleşmesinin iki aşamalı olduğu söylenebilir. Birinci aşamada, taraflar hakemin seçildiğine dair sözleşme yapar, ikinci aşamada ise hakemin hakemliği kabul ettiğine dair taraflarla sözleşme akdetmesi söz konusudur.⁸

Hakem sözleşmesinin akdi nitelikte bir sözleşme olduğu önceden kabul edilmemiş⁹ olsa da hukuken bağlanma isteği ile taahhüt edilen edimin karşı taraf için taşıdığı önemin tespitinde, amaç ve edimin türü göz önünde bulundurulmalıdır.¹⁰

Ayrıca tahkim prosedürü içerisinde, hukuki uyumsuzluğu karara bağlamaya yönelik hakem iradesi de dikkate alınarak bu akdi ilişki değerlendirilmelidir.¹¹

Usulen hakem sözleşmesi, tahkim sözleşmesinde olduğu gibi yazılı bir şekle tabi tutulmamıştır. Hakemin kendisine verilen uyumsuzluğu tahkim yoluyla çözme faaliyetini kabul etmesi ile hakem sözleşmesi

⁵ Bu konuda Yargıtay 15. Hukuk Dairesi'nin 15.06.1989 tarihli 1023/2481 nolu kararında da özetle; tahkime gidildiğinde uyumsuzluğun tarafları ile hakemler arasında oluşan hukuki ilişkide belirgin unsurun vekalet ilişkisi olduğu açıkça belirtilmiştir. Bkz., Balcı, s. 146.

⁶ Taşkın, s. 8.

⁷ Yargıtay 15. Hukuk Dairesi'nin 06.01.2003 tarih ve 2780/3307 nolu kararında; "Özel borç ilişkileri içinde taraf iradelerine dayanan tahkim sözleşmesinin her hangi bir akit tipine tabi olduğu yasalarımızda belirtilmemiş olduğundan, Borçlar Kanunu'nun 386/2 maddesi gereğince, kural olarak uyumsuzluğun tarafları ile hakemler arasında bir vekalet akdi oluştuğunun kabulü gerekir" denilmiştir (Yayımlanmamıştır).

⁸ Dayınlarlı, *HUMK'ta Düzenlenen İç Tahkim*, s. 41; Balcı, s. 146; Taşkın, s. 39.

⁹ Alman hukukunda doktrinde temsil edilen bir görüşe göre, hakemlerin görevi kabul zorunluluğunun olması nedeniyle bu ilişki akdi bir ilişki değildir denilmektedir. Bkz., Averdick, s. 16-18.

¹⁰ Taşkın, s. 21.

¹¹ Schwarz, s. 8.

oluşmakta, bu haliyle de yazılı veya sözlü olarak hakem sözleşmesi kurulabilmektedir.¹²

Hakem sözleşmesi ile hakemler verecekleri hizmet karşılığında, sözleşme veya teamüle göre ücrete hak kazanmaktadır.¹³

B. Hakemler

Hakem, hakem sözleşmesi ile iki taraf arasındaki uyuşmazlığı çözümlenmek üzere üzerine alan kişiye denilmektedir.¹⁴

Tamamen tarafların iradesi ile atanmış bulunması ve resmi sıfatının olmaması nedeniyle hakemler, hakimlerden farklıdır. Hakimler hakem olarak görev yapamazlar, sadece kendi resmi görevlerini yerine getirirler.¹⁵

Gerçek ve tüzel kişiler medeni haklarını kullanma ehliyetine sahip¹⁶ olmaları kaydıyla hakem olarak tayin edilebilirler.¹⁷ Uyuşmazlığın tarafları tahkim yoluyla bir uyuşmazlığın çözümünü kararlaştırmışlarsa, bu konuda ayrıca hakem olarak görev yapamazlar.

Şu halde en genel ifade ile tahkim sözleşmesinin tarafları ve hakimler, hakem olarak görev yapamazlar.

Taraflarca hakem, tahkim sözleşmesinde ismen belirlenebilir. Bu durumda sözleşmede belirlenen kişilerden birinin hakemlik yapmaması halinde, tahkim sözleşmesi de geçersiz olacaktır.¹⁸ Yine hakemlerin

¹² Balcı, s. 147.

¹³ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 06.12.1969 tarih ve 110/866 nolu kararında hakemle taraflar arasındaki ilişkiyi vekalet akdi olarak değerlendirip, hakemlerin verecekleri hizmet karşılığında ücrete hak kazanacakları belirtilmiştir. Bkz., Üstündağ, s. 947.

¹⁴ Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 924.

¹⁵ Hakimlerin hakem olamayacağı kuralının gerekçesi, hakimin hakem olarak faaliyeti karşılığında alacağı ücret nedeniyle tarafsızlıktan uzaklaşması ihtimalini taşıması nedeniyle hakemlik, hakimlik görevinin mahiyetiyle bağdaşmaz. Bu konuda bkz., Postacıoğlu, s. 65 ; Çenberci, s. 124.

¹⁶ Gerçek kişiler gibi tüzel kişilerin de hak ehliyeti olduğundan, hak iktisap etmeye ve borçları üstlenmeye ehil olmakla birlikte, yaş, cins, hısımlık gibi biyolojik varlığı ve yaradılış gereği tanınan haklardan yalnızca gerçek kişiler yararlanır. Bkz., Özsunay, s. 61; Zevkliler, s. 190.

¹⁷ Taşkın, s. 55.

¹⁸ Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 925.

tarafarla tayin edileceği kararlaştırılabilir. Böyle bir durumda genelde her bir taraf kendisine bir hakem tayin eder ve diğer tarafa da hakemini tayin etmesi için süre verebilir. Buna taraflı tahkim, hakemlere de taraf hakemi denilebilir.¹⁹

Hakemlerin tayininde, bir başka yolda, tahkim sözleşmesi ile hakemlerin seçiminin üçüncü bir kişiye bırakılmasıdır. Bu üçüncü kişinin hakem seçiminden kaçınması veya ölmesi halinde tahkim sözleşmesi hükümsüz kalır.²⁰

Bazı hallerde tahkim sözleşmesinde, hakemin seçimi konusunda herhangi bir açık hüküm bulunmayabilir. Böyle bir durumda, hakemler davaya bakmaya yetkili ve görevli mahkeme tarafından seçilir.²¹ Eğer hakem sayısı konusunda da sözleşmede bir açıklık getirilmemişse, mahkeme tarafından üç hakem seçilir.²² HUMK'un 520. maddesine göre, tahkim sözleşmesinde aksine hüküm olmadığı takdirde, tahkime konu uyuşmazlığı çözmek üzere mahkemece hakemler üç kişi olmak üzere tayin edilir. İki taraftan biri hakem seçmeye davet edildiğinin kendisine tebliğinden sonra yedi gün içinde kendi hakemini seçip bildirmelidir, bildirmez ise onun hakemini de hakim tayin eder.

Hakemler gördükleri hizmet karşılığında bir ücret alırlar. Hakemler kendi ücretlerini kendileri belirleyemezler, taraflar hakem ücretini kararlaştırmış olabilir.²³ Taraflarca hakem ücretinin kararlaştırılmaması halinde, hakemler davayı karara bağladıktan sonra, görevli ve yetkili genel mahkemeye dava açarak, mahkeme tarafından tayin edilmesini isteyebilirler.²⁴

Mahkemece hakemlerin yaptıkları işin niteliğine, davanın değerine, hakemin emeği ile olayların olağan yürüyüşüne gere hakem ücretini

¹⁹ Balcı, s. 135.

²⁰ Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, İstanbul 1991, s. 4038.

²¹ Bu konuda Yargıtay 19. Hukuk Dairesi, 24.04.2003 gün ve 2003/1688-4438 nolu kararında; "...sözleşme uyarınca, taraf hakemlerinin üçüncü hakemi seçememeleri üzerine, üçüncü hakemin seçimi için mahkemeye başvurulmuş ve mahkemece, ayrı ayrı birer hakem seçilmiş olmasında usul ve yasaya aykırılık yoktur." denilmiştir (Yayımlanmamıştır).

²² Bkz., 1086 sayılı *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu*, madde 521, 522, 523.

²³ Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 926.

²⁴ Balcı, s. 147.

takdir eder.²⁵

Hakimlerin reddi ve çekilmesine ilişkin sebepler, hakemler hakkında da uygulanır. Hakemlerin yaptıkları görev nedeniyle hakimler gibi tarafsız olmaları gerekmektedir. Bu tarafsızlığın sağlanması ve taraflı davranılacağı şüphesinin bertaraf edilmesi bu müesseselerin işletilmesi ile mümkündür.²⁶ HUMK.'un 521. maddesine göre, Hakemler usul kanunda belirtilen hakemlerin reddi sebeplerine dayanılarak ret olunabilir. Ret talebi ret sebeplerinin öğrenildiği tarihten itibaren beş gün içinde ileri sürülür. Ret talebi üzerine davaya bakmaya yetkili hakim, ret olunan hakemin ve iki tarafın iddia ve savunmalarını aldıktan sonra karar verir.

HUMK.'un 522. maddesine göre, hakemler tahkim müddeti zarfında iki tarafın rızası olmadıkça azledilemezler. Hakemlerden biri ret veya istifa sebebiyle ayrılırsa, yerine bir başka hakemi yine hakim tayin eder. Bu halde tahkim müddeti hakim tarafından uzatılabilir.

C. Hakem Yargılaması

Hakemde açılacak davanın şekli konusunda tarafların iradeleri asıldır. Bu nedenle dava yazılı veya sözlü açılabilir.²⁷ Bu konu doktrin ve içtihatlarda farklı görüşlere yer verilmesi nedeniyle tartışmalıdır.²⁸ Kanaatimizce ihtiyari bir yol olan tahkim davasının da, yazılı ve sözlü açılabilmesi mümkün olmalıdır.

Hakemlerde görülecek olan dava, asliye hukuk mahkemelerinde

²⁵ Yabancı ülkelerde hakem ücretinin belirlenmesinde değişik kıstaslar dikkate alınır. Örneğin Alman Barosu'nda, Hakem Ücretleri Hakkında Anlaşmaya göre, hakem ücretleri tayin edilebilir. Bkz., Schütze/Tscherning/wais, s. 139.

²⁶ Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 926.

²⁷ Balcı, s. 187.

²⁸ Barıkan, hakemde açılan davanın mutlaka yazılı olarak açılması gerektiği görüşünde olup, tahkim namenin esas olduğunu, sarahat yoksa, yazıyla veya şifahen dava açılabilceğini, şifahi olduğu taktirde hakemlerin zabıt tutup, taraflara imzalatması gerektiğini belirtmiştir. Erkuyumcu ise, tarafların iddia ve savunmalarını yazılı birer dilekçe ile hakemlere bildirmeleri gerektiğini, aksi takdirde hakemlerin tarafların her birinin iddiaları hakkında ayrı ayrı karar verme imkanının güçleşeceğini söylemiştir. Bkz., Barıkan, s. 7 ; Erkuyumcu, s. 572.

olduğu gibi iki nüsha dilekçe ile açılır.²⁹ Dava hakemler tamamen belli olup, hakem kurulu oluşturulduktan sonra açılır. Bununla birlikte Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu daha önceki bir tarihi dava açılma tarihi olarak kabul etmektedir.³⁰ Hakem kurulunun oluşturulması bazen uzun bir süreci gerektirebileceğinden böyle bir düzenlemeye gidilmiştir.

Pek tabi hakemde dava açılabilmesi için, öncelikle yazılı bir tahkim anlaşmasının bulunması ve dava konusu ihtilafın tarafların serbestçe tasarruf edebilecekleri bir hakka ilişkin olması öncelikli şartlardandır.³¹

Hakemler de aynı genel mahkemelerde olduğu gibi taraflardan birinin talebi olmaksızın, bir davayı tetkik edemez ve sonuçlandıramaz. Bu nedenle mutlaka tarafların talebi üzerine hakemde dava açılır.

Hakemlerde dava açılması ile genel mahkemelerde dava açıldığı zaman meydana gelen bazı sonuçlar hakemlerde de meydana gelir.³² Örneğin hakemlerde de dava açılması ile Borçlar Kanunu'nun 133/2. maddesinde öngörülen düzenleme gereği zamanaşımı kesilir. Yine derdestlik hali meydana gelir, davacı davalının rızası olmadıkça Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu gereğince davasını geri alamaz. Ancak eğer taraflar yaptıkları tahkim sözleşmesinde Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda belirtilen usul kuralları ile bağlı olmadıklarını kararlaştırmışlarsa, davacı davalının rızası olmadan davasını dahi değiştirebilir.

Davaya bakacak olan hakemler belirlenip kesinleştikten sonra, hakemler toplanır ve aralarında başkan ve sekreter seçerler. İlk toplantıda tahkim sözleşmesinde ayrı bir düzenleme öngörülmemişse, yapacakları yargılamanın yöntem ve usulünü belirlerler.³³

Bu hazırlıkların ardından hakemler tahkikat aşamasına geçerler ve iddialara göre delilleri toplamaya başlarlar. Duruşma yapmak zorunda olmamakla birlikte sözleşmede aksine bir hüküm yoksa uyuşmazlık konusunda yeterli kanaate sahip olurlarsa karar verebilirler. Hakemler bu çalışmalarını yaparken birden fazla olmaları halinde kurul olarak

²⁹ Bkz., 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, madde 523.

³⁰ Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 927.

³¹ Yeğencil, s. 287.

³² Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 927.

³³ Balcı, s. 201.

çalışıp, müzakere yaparak karar alırlar.³⁴ Hakemlerin aldıkları kararları tutanağa geçirmeleri ve imzalamaları gerekir.

Hakemler duruşma yapmaya karar verirlerse, bunu taraflara tebliğ ederler ve tarafları duruşmaya davet ederler.³⁵ Taraflardan birisi mazeretsiz katılmazsa duruşma gıyabında yapılarak bitirilir. Eğer her iki tarafta duruşmaya gelmezse, hakemler incelemelerini dosya üzerinden yürütür ve bir karar verir.³⁶ Bu nedenle hakemlerin yapmış olduğu yargılama duruşmalı bile olsa HUMK'un 409. maddesinin bu yargılamada işletilmesi mümkün değildir.

Hakem yargılamasında gizlilik esas olup, tarafların tahkime gitmelerinin nedenlerinden biri de, ihtilaf konusunun üçüncü kişilerce bilmesini istememeleridir.³⁷ Bu nedenle tahkim yargılaması üçüncü kişilere kapalı olarak yapılır.

Tahkim sözleşmesinde veya daha sonra yapılan bir sözleşme ile hakemlerin tahkim yargılaması sırasında uygulayacakları usul taraflarca belirlenmemiş ise, hakemler uygulayacakları yargılama usulünü kendileri belirler. Ya Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'na göre hareket ederler ya da başka bir yargılama usulünü uygulamaya karar verirler. Ancak her halükarda hakemler, bir yargılama usulünde bulunması zorunlu olan yargılama ilkelerine uymak zorundadırlar.

Bu ilkeleri tarafların savunma hakları ve taraflar arası eşitlik prensibi olarak belirlemek mümkündür.³⁸ Hakemlerin taraflardan birini dinlememeleri, tarafların savunma hakkının ihlali sayılır. Taraflara savunma hakkı tanınmasına rağmen, savunma hakkının³⁹ sözlü veya yazılı verilmesinin bir önemi yoktur.

Savunma hakkının her iki tarafa verilmemesi aynı zamanda, yargılama usulünde genel ilke olan taraflara eşitlik ilkesine de aykırıdır. Bu şekilde hakemlerin yargılama sırasında ihlal etmemesi gereken diğer, genel usul ilkesi taraflar arası eşitlik ilkesidir. Hakemler, her iki tarafa eşit muamele yapmak zorundadır.

³⁴ Alangoya, s. 629.

³⁵ Balcı, s. 201.

³⁶ Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, İstanbul 1991, s. 4059.

³⁷ Balcı, s. 201.

³⁸ Balcı, s. 173.

³⁹ Yeğengil, s. 401.

Taraflar tahkim sözleşmesi veya tahkim şartında yargılama usulünün esas ve ilkelerini belirlemişler ise hakemler bunlara uygun yargılama yapmalı,⁴⁰ bunların belirlenmemiş olması halinde ise, eşitlik ve savunma hakkı gibi genel usul hükümlerini içeren bir yargılama usulü benimseyerek uyuşmazlığı çözüme kavuşturmaya çalışmalıdır.

Hakemlerin yaptıkları yargılama sırasında, usul kanununda öngörülen ihtiyati tedbir, ihtiyati haciz ve geçici tedbirlere ilişkin kurallar uygulanmaz. Delil tespitine ilişkin hükümler tahkim yargılaması için söz konusu değildir. Zira tahkim yargılaması için belli bir uyuşmazlığın mevcudiyeti asıldır. Delil tespiti, henüz uyuşmazlık ortaya çıkmamışken de yapılabileceğinden, hakemlerin böyle bir görevi yoktur.

Mahkemelerde aleniliğin sağlanması, inzibatı ve inzibatın sağlanması açısından hakimlerin ceza verme yetkisi, hakemlere tanınmamıştır. Yapacakları yargılama sırasında hakemler, duruşmanın inzibatını kendi inisiyatif ve imkanlarına göre sağlarlar.

Hakemlerin yapacakları yargılamada adli tatil söz konusu değildir.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 531. maddesine göre, hakem kararları çoğunlukla alındığı takdirde geçerlidir. Tahkim davasında tüm hakemlerin bulunması bu nedenlerle gerekli ve önemlidir.

D. Hakem Kararları

Hakemler yaptıkları yargılama sonucunda, uyuşmazlık konusunda bir karara varırlar. Uyuşmazlığı çözmeye çalışırken, maddi hukuk kurallarına uymakla yükümlü olmayan hakemler, tahkim sözleşmesinde böyle bir hüküm getirilmesi halinde bu kurala uyarlar.⁴¹

Her ne kadar usul hükümleri ile bağlı değilse de, genel usul kuralları ile adalet ve nasfet kurallarına uymak zorunda olan hakemler, iki tarafın iddiaları hakkında karar vermek zorundadır.⁴² Ancak taraflar tarafından talep edilmemiş bir konuda hakemlerin karar verme yetkisi

⁴⁰ Taşkın, s. 145.

⁴¹ Bu konuda Yargıtay'ca verilen 28.01.1994 tarih ve 4/1 sayılı İBK vardır. Bkz., 13.04.1994 tarih ve 21904 sayılı *Resmî Gazete*, s. 5-20.

⁴² Buna aksi davranış hakem kararlarının bozulmasına neden olur. Bkz., 1086 sayılı *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu*, madde 533.

yoktur. Bu nedenle tahkim sözleşmesi ile kendilerine verilen yetkinin dışına çıkamazlar. Hakemlerin bu konudaki aksi davranışları, kararlarının bozulmasına neden olur.

Hakemler yaptıkları tahkikat sırasında tanık dinleme, bilirkişi incelemesi yaptırma gibi bazı kararları alabilirler. Bu kararlar, taraflar arasındaki uyuşmazlığı sona erdirmeyen ve fakat davanın aydınlatılmasına yardımcı olan ara karar niteliğindeki kararlardır.⁴³ Normalde hakemlerin nihai kararları da tek başına cebri icra gücüne sahip olmadığı için, yargılama sırasında hakemlerce alınan ara kararların da icra gücü yoktur.⁴⁴ Bununla birlikte tanıklıktan kaçanların dinlenmesi için hakemler, sulh hukuk hakimine başvurabilirler.⁴⁵

Hakem kararlarının ne şekilde olması gerektiği Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 530. maddesinde gösterilmiştir. Hakemlerin kararında bulunması gereken hususlar bu maddeye göre şunlardır:

- Uyuşmazlığın neden ibaret olduğu,
- Gerekçe,
- Davanın esas ve yargılama giderleri hakkındaki karar ile yargılama giderlerinin miktarıdır.

Karar yazıldıktan sonra hakemlerce imza edilerek, tahkim sözleşmesi de karara eklenmek⁴⁶ suretiyle yetkili ve görevli mahkeme kalemine verilir.⁴⁷ Hakemler uyuşmazlık hakkında karar verdikten sonra bir daha onu değiştiremezler.

Tahkim yargılaması sonunda hakemler, uyuşmazlık hakkında oy çokluğu ile karar verebilirler. Karara muhalif kalan hakemin onu imza etmemesi kararın geçerliliğini etkilemez.⁴⁸ Ancak hakemlerin tümünün karar müzakeresine katılması şarttır.

Hakemler usulen imzaladıkları kararlarını mahkeme kalemine

⁴³ Balcı, s. 212.

⁴⁴ Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, İstanbul 1991, s. 4076.

⁴⁵ Ertekin/Karataş, s. 259.

⁴⁶ 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'na göre, tahkim sözleşmesinin hakem kararına eklenmesi, kararın kapsamından sayılmaz, ayrıca sonradan da ikmal edilebilir.

⁴⁷ Balcı, s. 213.

⁴⁸ Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 930.

verdikten sonra, evrak mahkeme kalemince arşivde saklanır ve isteyen tarafa sureti verilir.⁴⁹ Hakem kararının tevdi edileceği mahkeme, tahkim sözleşmesi veya tahkim şartı olmasa idi uyuşmazlığa bakacak olan mahkemedir.⁵⁰ Yetkili mahkeme konusunda açık bir usul hükmü olmamakla birlikte, hakemlerin bulunduğu yer mahkemesi yetkili mahkeme sayılmaktadır.⁵¹

Hakem kararı kendisine verilen mahkeme kararı her iki tarafa yazılı olarak tebliğ eder. Karar her iki taraf için ancak bu tarihte mevcut sayılır.

Hakem kararlarına karşı temyiz süresi, kararın her iki tarafa tebliğ edildiği tarihten itibaren başlar ve zaman aşımı ise kararın verildiği tarihten itibaren işlemeye başlar, karar tarihi ile tebliğ tarihi arasında on yıl geçmekle hakem kararı zaman aşımına uğrar.⁵²

Hakem kararları ancak kesinleştikten sonra icra edilebilir. Kesinleşen hakem kararı, madde anlamda kesin hüküm teşkil eder.⁵³

Aynı taraflar arasında, aynı konuda daha sonra açılacak olacak yeni bir davada önceki verilen hakem kararı kesin delil teşkil eder.⁵⁴

Ş2. Hakem Kararlarına Karşı Kanun Yolları

A. Temyiz

Hakem kararlarına karşı taraflar temyiz kanun yoluna başvurabilir.⁵⁵ Taraflar hakem kararının verilmesinden önceki bir dönemde, temyiz hakkından feragat edemezler. Bununla birlikte hakem kararı verildikten

⁴⁹ Bkz., 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, madde 532.

⁵⁰ Balcı, s. 216.

⁵¹ Uyuşmazlığın tarafları ve hakemler ayrı şehirlerde bulunabilir veya tahkim sözleşmesi ile tayin edilen hakemler ayrı şehirlerde bulunabilir. Bu durumda tahkim sözleşmesine konu uyuşmazlık hakkında yargılamanın yapıldığı yer mahkemesi yetkili mahkemedir. Bkz., Yeğengil, s. 321.

⁵² Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 931.

⁵³ Yargıtay'ın 23.10.1972 gün ve 2/12 sayılı içtihadı birleştirme kararında da açıkça belirtildiği üzere, hakem kararı ancak Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 237. maddesi anlamında maddi anlamda kesin hüküm teşkil ettiği zaman icra edilebilir. Bkz., 18.12.1972 gün ve sayı 14395.

⁵⁴ Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 931.

⁵⁵ Bkz.,1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, madde 533.

sonra, taraflar karara karşı temyiz yoluna başvurmayacaklarını söyleyerek, temyiz haklarından feragat edebilirler.⁵⁶

Hakem kararlarının temyizi halinde inceleme mercii Yargıtay'dır. Hakem tayin edilmese idi o uyuşmazlığa hangi mahkeme bakacak idiyse, o mahkemenin kararını inceleyecek olan ilgili Yargıtay dairesi hakem kararının temyiz incelemesini yapacaktır.⁵⁷

Hakem kararları ile ilgili olarak 5236 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda

Değişiklik yapılmasına ilişkin kanununun 16. maddesi gereğince, 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 427. maddesine göre, hakem kararlarına karşı temyiz süresi, kararın tebliğinden itibaren on beş gündür. Bu kanundan sonra yürürlüğe giren 5235 Sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri İle Bölge Adliye Mahkemeleri'nin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun'un hükümlerinde de hakem kararlarının istinaf mahkemelerinde görüleceğine dair herhangi bir hüküm getirilmemiştir. Bu nedenlerle, yeni değişiklikler ile birlikte bir değerlendirme yapıldığında, bölge adliye mahkemelerinin kurulması ile birlikte gündeme gelen istinaf kanun yolunun mevcudiyetine rağmen, kanaatimizce hakem kararlarına karşı temyiz kanun yolunun açıktır. Bu şekilde hakemlerin verdiği kararlar, değerine bakılmaksızın temyize tabidir.⁵⁸

Hakem kararlarının temyiz nedenleri Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 533. maddesinde sayılmıştır.⁵⁹ Bu nedenlerden birine aykırılık halinde, Yargıtay'ca karar bozulacaktır. Buna göre;

- Tahkim süresi bittikten sonra karar verilmesi,

⁵⁶ Ertekin/Karataş, s. 280.

⁵⁷ Bkz., 797 sayılı Yargıtay Kanunu, madde 14.

⁵⁸ Bkz., 29.09.2004 gün ve 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri İle Bölge Adliye Mahkemeleri'nin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun, 07.10.2004 gün ve 25606 sayılı *Resmî Gazete*; 26.09.2004 tarih ve 5236 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun.

⁵⁹ Yargıtay 19. Hukuk Dairesi, 04.04.2002 tarih ve 2002/1178-2529 nolu kararında; "HUMK.'un 533. maddesinde öngörüldüğü şekliyle, hakem kararları; tahkim müddetinin bitiminden sonra karar verilmesi, talep edilmeyen bir şey hakkında karar verilmiş olması, hakemlerin yetkileri dahilinde olmayan bir mesele hakkında karar vermeleri ve hakemlerin iki tarafın iddialarından her biri hakkında karar vermemiş olmaları sebeplerinden birine dayanılarak temyiz edilebilir." denilmiştir (Yayımlanmamıştır).

- Taraflarca talep edilmemiş bir konu hakkında karar verilmesi,
- Hakemlerin yetkileri dahilinde olmayan bir konu hakkında karar vermeleri,
- Hakemlerin iki tarafın iddialarından her biri hakkında karar vermemiş olmaları, hallerinde ancak hakem kararları bozulabilir.⁶⁰ Bu sebepler dışındaki haller, hakem kararlarının bozulmasına neden olmaz.⁶¹

Ancak hakemlerin yargılama sırasında uymaları gereken genel usul kurallarına aykırı davranışları hali, uygulamada bozma nedeni olarak sayılmaktadır. Örneğin, davalıya tebligat yapılarak onun savunmasının alınmaması, kamu düzeni ile ilgili olan usul kurallarına hakemlerin uymamış olmaları, hakem kararlarının adalet ve nasfete aykırı olması, hakemlerin kararlarında kendilerine ücret takdir etmeleri gibi nedenler, hakem kararlarında usul kanunda sayılanlar dışında bozma nedeni olarak görülmekte ve hakem kararları bu nedenlere dayanılarak bozulmaktadır.⁶²

Uyuşmazlığın tarafları yaptıkları tahkim sözleşmesine veya tahkim şartına, uyuşmazlığın maddi hukuk kurallarına göre çözümlenmesi gerektiğini öngörmesine rağmen, hakemlerin bu kurala uymamaları halinde de hakem kararının bozulabileceğine dair Yargıtay'ın bir içtihadı birleştirme kararı vardır.⁶³

Hakemlerin tahkim sözleşmesinde tespit edilen usul kurallarına aykırı yargılama yapmaları, bizzat kendi tespit ettikleri usul kurallarına aykırı davranışları, tahkim sözleşmesinde hakemlerin kanun çerçevesinde karar verecekleri belirtilmiş olmalarına rağmen hakem kararlarının kanuna uygun bulunmaması temyiz nedeni olarak belirlenmemiştir.

Kanaatimizce, tahkim sözleşmesi veya tahkim şartı ile getirilen

⁶⁰ Alangoya, s. 208.

⁶¹ Yargıtay 20. Hukuk Dairesi'nin 19.02.2003 tarih ve 2003/4148-5690 nolu kararında; "Her ne kadar hakem mahkemesinin verdiği kararlar kesin ise de, hakemin görevi dışında ve yetki aşımı suretiyle verdiği kararlar temyiz edilebilir." denilmiştir (Yayımlanmamıştır).

⁶² Kuru/Aslan/Yılmaz, s. 933.

⁶³ Bkz., 28.01.1994 tarih ve 4/1 nolu İBK, 13.04.1994 tarih ve 21904 sayılı Resmi Gazete, s. 5-20.

usul kurallarına hakemlerin uymalarını zorunlu kılmak için buna aykırı davranmaları halinde verecekleri kararların bozulabilmesi gerekir. Zira tarafların iradeleri ile belirledikleri konularla bağlı olan hakemlerin, taraflarca belirlenen yargılama usulüne ilişkin kurallar ile de bağlı olmaları gerekir.

Yargıtay'da yapılan temyiz incelemesi sırasında kamu düzenine ilişkin olmayan hususlarda tarafların temyiz dilekçesinde ve lahikalarında belirtmiş olduğu temyiz nedenlerine bağlı kalınarak bir inceleme yapılır.⁶⁴

Kamu düzenini ilgilendiren konularda ise, Yargıtay resen karar verebilir. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 439/2. maddesi gereğince yasanın maddesine açık olarak aykırılık gördüğü durumlarda temyiz nedenleri ile bağlı olmayan Yargıtay, hakem kararlarının temyiz incelemesi sırasında, kamu düzeni haricindeki yasa hükmüne aykırılıkları bozma nedeni yapamaz.⁶⁵

Ancak kamu düzenine aykırılık hallerine ilişkin bozma nedenleri tahkim sözleşmesinin tarafları tarafından açıkça ileri sürülmemiş olsa dahi, Yargıtay incelemesi sırasında bunu tespit ederse hakem kararını bozar.⁶⁶

Yargıtay'ın temyiz incelemesi sonucunda vereceği onama ve bozma kararı kesindir. Yargıtay gerekli görürse, hakem kararını düzelterek veya değiştirerek de onayabilir.⁶⁷

Hakem kararı tahkim süresi bittikten sonra verilmiş ise, bu nedene dayanılarak bozulması halinde tahkime konu uyuşmazlık ile ilgili olarak artık yetkili ve görevli genel mahkemelerde yargılama yapılır.⁶⁸

Genel mahkemelerin kararlarında olduğu gibi, Yargıtay'ın temyiz incelemesinin dışında kalan konular lehine karar verilmiş taraf için usulü müktesep hak teşkil eder.⁶⁹

Bozma kararından sonra yeni seçilecek olan hakem kurulu, kaza-

⁶⁴ Balcı, s. 224.

⁶⁵ Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, İstanbul 1991, s. 4098.

⁶⁶ Ertekin/Karataş, s. 288; Üstündağ, s. 799.

⁶⁷ Kuru/Aslan/Yılmaz, s. 935.

⁶⁸ Bkz., 1086 sayılı *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu*, madde 529, 533.

⁶⁹ Kuru/Aslan/Yılmaz, s. 935

nılmış hak teşkil eden konular ile ilgili yargılama yapmayıp, yalnız bozma sebepleri çerçevesinde inceleme yapıp karar verir.⁷⁰

Hakem kararlarına karşı temyiz süresi asliye mahkemelerinin kararlarına karşı olduğu gibi, on beş gündür.⁷¹

B. Karar Düzeltme

1711 sayılı kanundan önce hakem kararları hakkında Yargıtay'ca verilen kararlara karşı karar düzeltme yolu açık iken, 1711 sayılı kanun ile hakemlerin verdiği kararların onanması veya bozulmasına dair Yargıtay'ca verilen kararlara karşı karar düzeltme yolu kapatılmıştır.⁷²

C. Yargılamanın İadesi

Kesinleşen mahkeme kararlarına karşı gidilen bir yol olan, yargılamanın yenilenmesi kanun yolu olağan üstü bir kanun yoludur. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 445-455. maddeleri arasında düzenlenen yargılamanın yenilenmesine ilişkin sebepler, 534. maddenin yollamasıyla kesinleşmiş hakem kararları için de geçerlidir.⁷³

Yargılamanın iadesini kural olarak taraflar yapar. Davada taraf olmayan veya taraf olanların kanuni veya akdi halefi durumunda bu-

⁷⁰ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 25.01.2006 tarih ve 2005/15-728, 2006/1 nolu kararında; "Zira, bozmadan sonra, hakem heyetinin kazai yetkisi bu kez de, bozmanın kapsamı içinde kalarak, sadece bozulan kısım ile ilgili hususta inceleme yapıp, işaret edilen ilke ve varılan sonuca uygun karar vermekle sınırlıdır. Taraflarca aynı hakemlerin seçilmiş olması, bu sınırlı kazai yetkiyi genişletmeyeceği gibi, yasalarca tanınmayan "direnme kararı verme" olanağını getirmemektedir.

Daha açık ifadeyle, hakemlerin Yargıtay'ın bozma kararına karşı direnme hakları ve yetkileri bulunmamaktadır. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 429. maddesi uyarınca direnme, "mahkemelere" özgü bir hukuksal kurumdur. "Hakemlik" ise, aynı yasanın sekizinci babında belirlenmiş ayrı bir kuruluştur. Bu bap, direnme kurumuna yollama yapmamıştır. O nedenle 23.10.1972 gün, 1972/2 Esas- 1972/12 Karar sayılı Yargıtay İçtihadı Birleştirme Hukuk Genel Kurulu kararının gerekçesinde de açıklandığı üzere hakemler, direnme kararı veremezler." demiştir. (Yayımlanmamıştır).

⁷¹ Yeni düzenleme getiren 5236 sayılı kanunda da açıkça on beş gün olarak bildirilmiştir.

⁷² Kuru/Aslan/Yılmaz, s. 936.

⁷³ Yeğengil, s. 347; Dayınlarlı, HUMK'ta Düzenlenen İç Tahkim, s. 135; Balcı, s. 237.

lunmayan kimseler, yargılamanın iadesi talebinde bulunamazlar.⁷⁴

Yargılamanın iadesi talebi, yargılamanın iadesi istenen kararı vermiş olan hakemler tarafından incelenir.

Yargılamanın iadesi, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda sayılan hususların öğrenildiği tarihten itibaren üç ay alacaklı veya aleyhine hüküm verilen yerine geçebilecek olanların hükümden haberdar oldukları günden itibaren bir aydır.⁷⁵

Yargılamanın iadesi talebi yerinde görülürse dava açılır ve yeniden yargılama yapılır. Talebin yerinde görülmesi halinde eski hüküm geçmişe etkili olarak ortadan kaldırılır. Yargılama sırasında taraflar eski iddia ve savunmaları ile bağlı olup, bunları genişletemezler.⁷⁶

Tarafların Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu 535. maddesine göre, hakem kararının verilmesinden önceki bir dönem içerisinde yargılamanın iadesini isteme hakkından feragat etmeleri mümkün değildir, bu konuda yaptıkları sözleşmede hükümsüzdür.

D. Hakem Kararlarının Tavzihi

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 455 ve 459. maddeleri arasında düzenlenen hükümlere göre, genel mahkemelerden verilen kararların tavzih edilmesi gibi, hakem kararlarının da tavzihi mümkündür. Tavzih, kararı veren hakemlerden istenebilir.⁷⁷

Tahkim süresi içerisinde istenebilecek olan tavzih, tahkim süresi geçtikten sonra istenemez.⁷⁸

Tahkim süresi geçtikten sonra, hakem kararının tevdi edildiği mahkeme, hakemleri de dinleyerek, hakem kararlarını tavzih edebilir.⁷⁹

⁷⁴ Bu kuralın istisnası, 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 446. maddesidir. Bu maddeye göre, alacaklılar veya mirasçılar, borçluların veya murislerinin aleyhine sadır hükümler hakkında, şayet bu hükümler kendilerine karşı davanın tarafları arasında ittifak edilerek yapılmış bir hile sonucu elde edilmiş ise yargılamanın iadesini isteyebilirler.

⁷⁵ Bkz., 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, madde 447.

⁷⁶ Balcı, s. 239.

⁷⁷ Kuru/Aslan/Yılmaz, s. 936.

⁷⁸ Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, İstanbul 1991, s. 4103.

⁷⁹ Kuru/Aslan/Yılmaz, s. 936.

3. Hakem Kararlarının İcrası

Hakem kararlarının icra edilebilmesi için kesinleşmesi şarttır. Bu itibarla hakem kararları, ya tarafların hakem kararını temyiz etmemesi nedeniyle ya da tarafların temyiz talebinin reddi veya onanması ile kesinleşir.⁸⁰

Hakem kararları Yargıtay tarafından onanarak kesinleştiğinde, kararın altına veya arkasına kesinleşme şerhi konulmak suretiyle karar icraya konulabilir.⁸¹

Hakem kararının mahkemece taraflara tebliğ edilmesinden sonra, tarafların temyiz etmemesi üzerine hakem kararı kesinleşirse, kesinleşme şerhi ile birlikte mahkeme tarafından tasdik edilir. Bunun üzerine icraya konulabilir.⁸² Zira hakem kararı yazılıp taraflara tebliğ edilmek ve süresinde temyiz edilmemek suretiyle icra gücü kazanmaz.⁸³ Mutlaka kesinleşme şerhi ile birlikte hakem kararının tasdik edilmesi gerekir ki, icraya konulabilsin.

Hakem kararının tasdiki, sadece temyiz süresinin geçmesi nedeniyle hakem kararının kesinleştiğini tespit eden bir işlem olmayıp, hakem kararının kamu düzenine uygun, usule ve şekle uygun olduğunu belirleyen kazai bir karar ve işlemdir.⁸⁴ Bu nedenle, hakem kararının tasdikine ilişkin kararlara karşı, kamu düzenine, usule ve şekle aykırı olduğu gerekçesi ile temyize gidilebilir.⁸⁵

Süresinde temyiz edilen hakem kararı eğer Yargıtay'ca onanırsa, bu durumda ayrıca hakim tarafından incelenip, tasdiki gerekmez.⁸⁶

Hakem kararlarının infaz edilebilir olduğuna dair mahkeme tarafından verilen şerhlerden, hakem kararının mahiyetine göre karar ve ilam harcı alınır.⁸⁷

⁸⁰ Balcı, s. 240.

⁸¹ Bkz., 2004 sayılı *İcra ve İflas Kanunu*, madde 24.

⁸² Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, İstanbul 1991, s. 4105.

⁸³ Ertekin/Karataş, s. 342 ; Bkz., 1086 sayılı *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu*, madde 536.

⁸⁴ Kuru/Aslan/Yılmaz, s. 937.

⁸⁵ Kuru/Aslan/Yılmaz, s. 937.

⁸⁶ Ertekin/Karataş, s. 342.

⁸⁷ Bkz., 492 sayılı *Harçlar Kanunu*, madde 3 ; Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, İstanbul 1991, s. 4107.

Bu şekilde genel mahkemelerden verilen kararlar için öngörülen kesin hüküm şartları, hakem kararları içinde geçerlidir. Yani kesinleşen hakem kararları taraflar için bağlayıcıdır.⁸⁸

Tasdik edilen veya Yargıtay'ca onanan hakem kararları, icra edilebilme yetkisi kazanır ve bu hakem kararları hakkında İİK'in hükümlerine göre ilamlı takip dahi yapılabilir.⁸⁹

Sonuç

Tahkim yargılamasını yapacak olan hakemler, tahkim sözleşmesinde veya şartında ismen belirlenebilecekleri gibi, taraflarca seçilebilir veya mahkemece tayin edilebilir. Tahkim yargılmasına konu uyuşmazlık hakkında yargılama yapılırken, hakemler sözleşmede kararlaştırılan usul kurallarına veya usul kanunumuzda belirlenen kurallara uyabilirler. Hatta bunlardan hiçbirine bağlı kalmadan, kendilerinin belirlediği usul kurallarına göre yargılamayı yapıp, uyuşmazlığı bir çözüme kavuştururlar. Bu yargılama sırasında tanık, bilirkişi dinleyebilecekleri gibi, isticvap, istinabe, keşif gibi delil elde etme yöntemlerine de başvurabilirler. Tüm bu yargılama faaliyetleri sonucunda hakemler verdikleri kararı ilgili yetkili ve görevli mahkemeye tevdi ederler. Bu mahkeme, uyuşmazlık hakemde görülmeseydi hangi genel mahkeme o uyuşmazlığa bakacaksa, o mahkeme hakem kararını tevdi alır. Taraflara tebliğ edilen hakem kararı, temyiz tabidir. Tarafların temyiz etmesi veya etmemesi durumuna göre hakem kararlarının kesinleşmesi beklenir. Ya taraflar temyiz etmez, hakem kararı temyiz süresinin geçmesiyle birlikte kesinleşir ya da temyiz edilir, Yargıtay'ca onanır veya temyiz talebi ret edilir. Böylece bir şekilde kesinleşen hakem kararları, mahkemece tasdik edilmek suretiyle icra edilebilme yetkisi kazanır. Yargıtay'ca temyiz edilir ve bozulursa, yeniden tahkim süresi içerisinde tahkim yargılaması yapılmak suretiyle hakemlerce bir karar verilir.

Mahkemece hakem kararının tasdikine dair verdiği şerh, kazai bir karar sayılmakta ve usule, şekle veya kamu düzenine aykırı olduğu gerekçesi ile temyiz edilebilmektedir.

⁸⁸ Balcı, s. 240.

⁸⁹ Yargıtay 12. Hukuk Dairesi'nin 12.03.1996 tarih ve 1996/2936-3312 nolu kararında; "3533 sayılı kanuna göre verilen hakem kararları, ilamların icrasına ilişkin umumi hükümler uyarınca infaz olunur. Konusu para olan ilamların, kesinleşmeden infazı mümkündür." denilmiştir(Yayımlanmamıştır).

Kesinleşen ve tasdik edilen hakem kararları icra edilebilir bir özellik kazanır, gerekirse İcra ve iflas Kanunu'nun hükümlerine göre ilamlı icra yolu ile de icra edilebilir.

KAYNAKÇA

- Alangoya, Yavuz, *Medeni Usul Hukuku Esasları*, İstanbul 2003.
- Alangoya, Yavuz, *Medeni Usul Hukukumuzda Tahkimin Niteliği ve Denetlenmesi*, İstanbul 1973.
- Averdieck, Otto, *Die Haftung des Schiedrichters für Einem Unrichtigen Schiedsspruch nach gemeinem recht und nach Bürgerlichem Gesetzbuche*, Diss, Freiburg 1904.
- Balcı, Muharrem, *İhtilafların Çözüm Yolları ve Tahkim*, İstanbul 1999.
- Barıkan, Aziz, *Tahkim Sistemi ve Tatbikatı*, (ABD, 1949/60, s. 5-17).
- Çenberci, Mustafa, *Hakemlerin Tayin Usulü ve Ücreti*, (Tahkim IV. Ticaret ve Banka Hukuku Haftası, Ankara 1965, s. 119-149).
- Dayınlarlı, Kemal, *HUMK'ta Düzenlenen İç Tahkim*, Ankara 1997.
- Dayınlarlı, Kemal, *Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun*, Ankara 2001.
- Dayınlarlı, Kemal, *Milli-Milletlerarası Kamu Düzeni Ve Tahkime Etkileri*, Ankara 1994.
- Erkuyumcu, Müfit, *Tahkime Müteallik Hükümler Üzerinde Bir İnceleme*, (AD. 1947/1-12, s. 570-582).
- Ertekin, Erol Karataş, İzzet *Uygulamada İhtiyari Tahkim ve Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizi Tanınması*, Ankara 1997.
- Kalpsüz, Turgut, *Birleşmiş Milletler Milletlerarası Ticaret Hukuku Komisyonu'nun Tahkim Hükümlerine Göre Cereyan Eden Tahkim*, Ankara 1990.
- Kalpsüz, Turgut, *İnşaat Sözleşmeleri'nde Tahkimin Genel Esasları*, Ankara 1996.
- Kuru, Baki/ arslan, Ramazan/ Yılmaz, Ejder, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, Ankara 2000.
- Kuru, Baki, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, C. 4, B. 5, İstanbul 1991.
- Özsunay, Ergun, *Medeni Hukukumuzda Tüzel Kişiler, Tüzel Kişilerin Genel Teorisi Dernekler, Vakıflar B. 5*, İstanbul 1982.
- Postacıoğlu, İlhan, *Medeni Usul Hukuku Dersleri*, Ankara 1975.
- Schwarz, Adolf, *Der Schiedsrichtervertrag, Diss.*, Würzburg 1910.
- Schütze, Rolf/Tscherning, Dieter/Wais, Walter, *Handbuch Des Schiedsverfahrens, Praxis Der Deutschen Und Internationalen Scheidsgerichtbarkeit*, Aufl. 2, Berlin-New York 1990.
- Taşkin, Alim, *Hakem Sözleşmesi*, Ankara 2000.
- Üstündağ, Saim, *Medeni Yargılama Hukuku*, İstanbul 1989.
- Yeğengil, Rasih, *Tahkim*, İstanbul 1974.
- Zevkliler, Aydın, *Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku, Aile Hukuku*, B. 3, Ankara 1992.